

שתי כסף (א)

הדין ומקורו

שבועות לט ע"ב, "הטענה שתי כסף ... אחד מחייבו שבועה" (מ ע"א)

כיצד מגיעים לשיעור של שתי מעין; והיחס בין שיעור זה לבין "דבר חשוב"

ר"י מגאש שבועות לט ע"ב ד"ה האי דאמרינן¹

קידושין יא ע"א, "רב יוסף אמר ... דווא איסוריא" (ע"ב); רש"י שם ד"ה כל כסף, וד"ה ושל דבריהם (ע"א), וד"ה הרי וד"ה ותנן וד"ה הכי גרסינן (ע"ב); תוס' ד"ה כל (שם ע"א), וד"ה הרי (שם ע"ב); ריטב"א שם ד"ה רב יוסף וד"ה ואמרינן (ע"א), וד"ה גירסת וד"ה אבל הגירסא (ע"ב)

שיטת הרמב"ם במקור הדין

א. רמב"ם הלי' טוען ונטען ג:א-ב; מגיד משנה (שם), [לחם משנה שם]

ב. קרית ספר (למבי"ט) שם, "וכתב הרב ז"ל ... האזהרות אשר לו"²

רקע בענין שיטת הרמב"ם לגבי דבר הלמד מדרשה – ספר המצות לרמב"ם שורש ב; השגת הרמב"ן שם [בעיקר בסופה, "וזה מה

שהיה" עד הסוף]; זהו הרקיע לרשב"ן, שורש שני³ "מה שאני כותב בכאן ... שהתורה נדרשת בהן"; [כסף משנה הלי'

עדות יג:א]; [יד מלאכי כללי הרמב"ם סי' 4 – ספר הדין והשפיטות]

ג. פירוש המשנה לרמב"ם שבועות פרק ו משנה א, עד "חייב שבועת היסת"

ד. רמב"ם הלי' אבל יד:א; ספר המצות שורש ב, "ונסמכים במחשבה זו ... לרעך כמוך"]

מקור נוסף שנתייחס אליו, בעמדינו על היחס בין השיעור של שתי מעין ו"חשיבות"

קצות החושן פח:א עד "הוי וצ"ע", ע"פ תוס' מ ע"א בד"ה בטוענו "וכ"ת דאיירי ... באותו חסרון"

¹ ר"י מגאש (שם)

האי דאמרינן הכא מה כסף דבר חשוב אף כלים דבר חשוב לאו למימרא דבעינן שיהו הכללי' שוין ב' כסף הוא דהא ליכא למימר הכי דהא בהדיא אמרינן לקמן אמר רב נחמן אמר שמואל טענו שתי מחטין כפר באחת והודה באחת חייב להכי יצאו כלים למה שהן אלמא בכלים לא בעינן שיהו שוין שתי כסף אלא הכי קאמר אף כלים דבר חשוב כלומר כל כלים ואעפ"י שאינן שוין שתי כסף דבר חשוב הן וחייב והיינו דאמר רב נחמן אמר שמואל טענו שני מחטין חייב לכך יצאו כלים למה שהן ודייקא נמי מדאמרינן מה כסף דבר חשוב וליכא למימר דלאפוקי כסף שאינו חשוב דהוא פחות משתי כסף הוא דקאמר הכי דהא האי כסף עצמו דכתיב בקרא שתי כסף הוא כדאמרינן אף כסף שנים הילכך בעל כרחיך האי דקאמר מה כסף דבר חשוב לאודוען מילתא דתני' שתי כסף דדבר חשוב הוא דאתא וכיון שכן האי דקאמר נמי אף כלים שנים לאודועי מילתא דכלים דדבר חשוב הן הוא דאתא ואף על גב דלא שוין שתי כסף ולא לאפוקי כלים דלאו שוין שתי כסף והיינו טעמא דלא הוי דבר חשוב בכסף אלא עד שיהו שתי כסף ובכלים אף על גב דלא שוו שתי כסף הוין דבר חשוב משום דכסף לאו לגופיה מיתבעי לאינש אלא לשוויה הוא דבעי ליה דהא לאנפוקי הוא דבעי ליה הילכך קמא דלית ביה שתי כסף לא הוי דבר חשוב וכלים לאו לאנפוקייהו הוא דבעי להו אלא לגופייהו הוא דבעי להו למעבר בהו מלאכה וכיון שכן לא איכפת לן אי שוו טובא אי לא הילכך אף על גב דלא שוו שתי כסף דבר חשוב הוא גביה דהא לגופיה הוא דבעי ליה למעבר ביה מלאכה. ואשכחן נוסחא דאית בה ומה כלים דבר חשוב אף כסף נמי דבר חשוב ולהאי נוסחא הכין נמי מיפרש' ומה כלים דבר חשוב דהא כלים ואף עפ"י שאינו שוו שתי כסף דבר חשוב הוא דהא ראוי הוא למלאכתו כדאמרינן אף כסף נמי בעינן שיהא דבר חשוב ואי זה זה שתי כסף שאין נקרא דבר חשוב על פחות ממשקל זה.

² קרית ספר הלכות טוען ונטען פרק ג

וכתב הרב ז"ל ולפי שזה שהצריכו להיות כפירת הטענה ב' כסף היא מדבריהם עשו אותה ב' כסף של ירושלם שהן ב' מעין ולא עשו אותה ב' שקלים דמשמע דכפירה ב' כסף לא הויא אלא מדרבנן, ובגמרא ילפינן לה מקרא כדאמרינן לעיל והרב עצמו ז"ל בראש הפרק כתב אין מודה מקצת חייב מן התורה עד שיודה בפרוטה ויכפור בשתי מעין כסף דמשמע דסבירא ליה דהודאת פרוטה וכפירת ב' מעין הוה דאורייתא

ואפשר לומר שמה שכתב בראש הפרק אין מודה במקצת חייב שבועה מן התורה עד שיודה בפרוטה וכו' לא קאי אלא אעד שיודה בפרוט' כדרייק לישניה דנקיט אין מודה במקצת חייב וכו' ולא נקט נמי כופר במקצת דבהודאה דנפיק מדכתיב כי הוא זה משמע פשטיה דקרא דהוי לפחות פרוטה דבציר מינה לא הוי ממון אבל בכפירה אי בעיא שתי מעין או שתי שקלים לא הוי אלא מדרבנן כדקאמר הכא ולפי שזה שהצריכו להיות כפירת הטענה ב' כסף היא מדבריהם וכו' ולא הזכיר הודאה פרוטה ונראה לי דהאי דרשא דתנהו ענין לכפירה דבעיא ב' מעין דהוי אסמכתא ואפשר עוד לומר דהודאה וכפירה הוי מן התורה כמו שכתב בראש הפרק ומה שכתב כאן בכפירת הטענה ב' כסף שהיא מדבריהם רוצה לומר שלמדוה חכמים בהיקש' וכמה כלים וכו' דהנלמד משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהם או בהיקש קרוי לדעתו מדרבנן כמו שהשריש ב"ד עקרים שבספר המצוה שלו ואפילו הכי דינם מן התורה וכמו שפירש דבריו הרב ר' שמעון בר צמח ז"ל בפ"י האזהרות אשר לו.

2 זהר הרקיע לרשב"ץ שורש ב

בַּתְּמוּרָה (פ"ו) אֵלֶּף וּשְׁבַע מֵאוֹת קָל וְחוֹמֵר וְנוֹזֵרָה שׁוֹה וְרִקְוִי סוֹפְרִים נִשְׁתַּכְּחוּ בִּימֵי אֲבָלוּ שֶׁל מִשָּׁה וּבִלֵּא סַפֵּק שֶׁהִיָּה מֵה שֶׁלֹּא שָׁכְחוּ יוֹתֵר מִמָּה שֶׁשָׁכְּחוּ וְאִם הָיוּ נִכְנָסִין בְּמִנְיָן הָיוּ יוֹתֵר סְתֵרִי"ג מִצוֹת וְזֹאת הִרְאִיָּה שֶׁהַנִּלְמַד בְּאַחַד מִ"ג מִדּוֹת אֵינּוּ נִכְלָל בְּמִנְיָן הַמִּצְוֹת וּבְמָה שֶׁהִטְעִיָּה לְבַה"ג ז"ל בְּעִנְיַן מוֹרָאֵת תְּלִמִיד חֵכֶם אֲאִירִךְ בְּמָה שִׁיבֵא בְּפִירוּשׁ הָאוֹזְהָרוֹת וְאֵינִי מְדַבֵּר בְּכַאֵן בּוֹ אֲכַל מָה שֶׁאֵינִי כּוֹתֵב בְּכַאֵן אֵינּוּ אֵלֶּא לְלַמֵּד זְכוֹת עַל הַרְמַב"ם ז"ל בְּמָה שֶׁחִמְדוּ עֲלָיו רַבִּים וְהַרְמַב"ן ז"ל בְּכֻלָּם עַל שֶׁכָּתַב בְּחִיבּוּרוֹ הַגְּדוֹל שְׂקִידוּשֵׁי כֶּסֶף הֵם דְּרַבְּנָן לְפִי שְׂבָאן מְדַרְשׁ דְּקִיחָה קִיחָה מִשְׁדָּה עֶפְרוֹן וְהוּא ז"ל כָּתַב בְּתִשְׁבֵּה שְׁעֵשָׂה כֵּן מִפְּנֵי הַשְּׂרָשׁ הַזֶּה וְתָלוּ לְרֹב ז"ל שֶׁהוּא סוֹבֵר כֹּל מֵה שֶׁלֹּא בָּא בְּפִי בְּתוֹרָה אֵינּוּ קְרוֹי דְּבִרֵי תוֹרָה אֵלֶּא מְדַרְבְּנָן וְעַל כֵּן הַקָּשׁוּ עֲלָיו קוּשִׁיּוֹת נִדְּלוֹת מִכֶּמֶה מְקוּמַת שְׁבַחֲלִמּוֹד שֶׁנִּרְאָה בְּדַבְּרֵי רִז"ל שֶׁכֵּל הַנִּלְמַד מִ"ג מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְּרִשֶׁת בְּהֵן דִּינּוּ כְּדִין תּוֹרָה וְגַם כֹּל מֵה שֶׁנִּלְמַד בּוֹ הִלְכָה לְמִשָּׁה מִסִּינֵי מִן הַתּוֹרָה הוּא קְרוֹי וְאֵינִי לְמַדְתִּי זְכוֹת עַל רַבִּי ז"ל לְחַכְמֵי אֲשַׁכְּנּוּ בְּתִשְׁבֵּה אֶתְּ אֶתְּרִי שֶׁחִקְרֵתִי וְדַרְשָׁתִי בְּדַעְתּוֹ שֶׁל רַבִּינּוּ ז"ל שֶׁכֵּן הוּא וְהוּא מַעֲוֹלָם לֹא סָבַר רַבִּי ז"ל בְּרַבֵּר הַנִּלְמַד מִהַרְרָשׁוֹת שִׁיחִיָּה דִּינּוּ כְּדִין דְּבַר שֶׁהוּא מְדַרְבְּנָן לְלִכְתּוֹ בְּסַפְקוֹ לְהַקְלִי וְלֹא תִשְׁתַּנֵּה סִבְרָתוֹ מִסִּבְרַת זֹלָתוֹ בְּהֵן בְּשׁוּם דִּין מְדִינִיָּה וְלֹא קְרֵאֵם דְּרַבְּנָן אֵלֶּא לְעִנְיָן אֶחָד שֶׁאֵינּוּ בְּפִי בְּתוֹרָה וְכִיּוֹן שֶׁאֵינִי בְּפִי בְּתוֹרָה וְלֹא כֹּאֵן אֵלֶּא מְדַרְשָׁא א"כ לְעִנְיָן מִנֵּן הַמִּצְוֹת אֵין רֵאִוִי שִׁיכְנַם דְּבַר הַנִּלְמַד מִ"ג מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְּרִשֶׁת בְּהֵן בְּכֻלָּל מִנֵּן הַמִּצְוֹת אֲא"כ יִפְרְשׁוּ הַחֲכָמִים וְיֵאֱמָרוּ שֶׁהֵן גִּנְף תּוֹרָה וְלְמַדְתִּי שְׂרַעְתּוֹ הִיא זֹאת מִלְּשׁוֹנֵי שֶׁכָּתַב בְּזוֹה הַשְּׂרָשׁ לְפִי הִרְאִוִי בְּזוֹה שֶׁכֵּל מֵה שֶׁלֹּא תִמְצָאוּהוּ כְּתוּב בְּתוֹרָה וְתִמְצָא בְּתִלְמוּד שֶׁלְּמִדּוּהוֹ בְּאַחַד מִ"ג מִדּוֹת אִם בִּיֵּאֲרוּהֶם בְּעַצְמָם וְאִמְרוּ שׁוֹה גִּנְף תּוֹרָה אוֹ שׁוֹה דְּאוֹרִייתָא הוּא רֵאִוִי לְמִנְתּוֹ שֶׁהַמְקוּבָלִים מִמֶּנּוּ אִמְרוּ שֶׁהוּא דְּאוֹרִייתָא וְאִם לֹא יִבְאָרוּ זֶה וְלֹא יִדְּבָרוּ הֵנָּה הוּא דְּרַבְּנָן שֶׁאֵין שֵׁם כְּתוּב יוֹרָה עֲלָיו ע"כ"ל :

שֶׁנִּלְמַד לּוֹ לְמִשָּׁה בְּסִינֵי בְּבִיאוֹר וְחֵסֶת תְּרִי"ג מִצְוֹת וְאִפִּי הִיָּה הַמּוֹצִיא מִשָּׁה בְּעַצְמוֹ אֵין רֵאִוִי לְמִנְתּוֹם ע"כ"ל . עוֹד כָּתַב הֵנָּה כְּבַר הַתְּבַאֵר כִּי תְרִי"ג מִצְוֹת שֶׁנִּלְמַד לּוֹ לְמִשָּׁה בְּסִינֵי לֹא יִמְנָה בְּהֵם כֹּל מֵה שִׁילְמַד בִּי"ג מִדּוֹת וְאִפִּי בְּזִמְנֵי ע"ה כ"ש שֶׁלֹּא יִמְנָה בְּהֵן מֵה שֶׁהוֹצִיאֻ אוֹתוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים אֲבָל אִמְנָם יִמְנָה מֵה שֶׁהִיָּה בְּפִי מְקוּבָל מִמֶּנּוּ ע"כ"ל . עוֹד לְמַד מִמָּה שֶׁאִמְרַת בְּתַמּוּרָה שֶׁכֵּל מֵה שֶׁלֹּא שִׁמְעוּ בְּסִינֵי בְּבִיאוֹר הֵנָּה הוּא מְדַרְבֵּי סוֹפְרִים וְעוֹד הֵאִירִךְ בּוֹה . וְכֵן נִרְאָה דַּעְתּוֹ ז"ל בְּפִי מֵה שֶׁהִקְשָׁה עַל בְּה"ג ז"ל לְמָה לֹא מְנָה כְּכּוֹר אֲשֶׁת אֲבִי הַבַּא מְרִיבֵי אֶת כְּמוֹ שֶׁמְנָה מוֹרָא תְּלִמִיד חֵכֶם וְכְכּוֹר אֲשֶׁת אֲבִי בְּנָם כְּתוּבֹת אִמְרוּ בְּפִי שֶׁהוּא דְּאוֹרִייתָא . וְא"כ אֵינּוּ חוֹלֵק עֲלָיו בְּזוֹה לֹא לְעִנְיָן דִּינָם אֵלֶּא לְעִנְיָן הַמִּנְיָן לְמָה מְנָה אֵלּוֹ וְלֹא מְנָה אֵלּוֹ וְכֻלָּל דְּבִרְוִי הוּא שֶׁלֹּא קְרֵאֵם דְּרַבְּנָן לְעִנְיָן דִּינָם אֵלֶּא לְעִנְיָן מִנִּינָם וְעַל זֶה כָּתַב בְּחִיבּוּרוֹ הַגְּדוֹל שֶׁהֵאֱשָׁה מִתְקַרְשֶׁת בְּשִׁלְשָׁה דְרָכִים בְּכֶסֶף בְּשִׁמְרַת וּבְבִיֵּאָה . וְשִׁלְשֶׁתָּן דִּין תּוֹרָה עִם הַיּוֹתוֹ אוֹמֵר שְׂקִידוּשֵׁי כֶּסֶף דְּרַבְּנָן . הֵנָּה לְמַדְנֵי שֶׁלֹּא לְעִנְיָן דִּינָם קְרֵאֵם דְּרַבְּנָן אֵלֶּא לְעִנְיָן שֶׁלֹּא כֹּאֵן בְּפִירוּשׁ בְּתוֹרָה אֵלֶּא בְּהַקָּשׁ וְמֵה שֶׁמְנָלָה בְּפִי זֶהוּ דַּעְתּוֹ ז"ל בְּפִי הַמִּשְׁנָה שֶׁלּוֹ בְּסִדְרַת מִהֲרֹת בְּפִתִּיתָנוּ לְאוֹתוֹ סִדְרַת בְּשִׁמּוּנָה אֲבוֹת הַטּוֹמְאוֹת מְנָה מֵהֵן מִן הַתּוֹרָה וּמְנָה מֵהֵן מְדַרְבְּנָן . וּבְכֻלָּל אוֹתָן שֶׁהֵם מִן הַתּוֹרָה מְנָה נְבִילַת עוֹף מִהוֹר . וְאַחַר שֶׁמְנָה אוֹתָם בְּכֻלָּל אוֹתָן שֶׁהֵן מְדַרְבְּנָן כָּתַב ז"ל שֶׁנְבִילַת הָעוֹף בֵּין טַמְאָה בֵּין טָהוֹר אֵין לוֹ טוֹמְאָה מִן הַתּוֹרָה בְּבִיאוֹר וְלִזוֹה מְנָה הָאֲבוֹת דְּרַבְּנָן וְאִשֶׁר הִתְאַמַּת אֲצִלֵּי שֶׁהִיא אֲבִי שֶׁל תּוֹרָה וְאִם לֹא בָּא בְּבִיאוֹר וְדֵאִית זֶה הַיּוֹתוֹ חַיִּיב עֲלֵיהָ כְּרַת עַל בִּיֵּאָת מְקַדֵּשׁ וְקַדְשֵׁי וּסְמָכּוֹ זֶה לְאִמְרוֹ יִתְעַלָּה נְבִילָה וְטִרְפָּה לֹא יֵאָכֵל לְטַמְאָה בְּהָ ע"כ"ל . וּבְסוֹף דְּבִרְוִי אֲחֵר שֶׁכָּתַב זֶה מְנָה אֲבוֹת טוֹמְאוֹת דְּרַבְּנָן וּבְכֻלָּן נְבִילַת עוֹף מִהוֹר עִם הַיּוֹתוֹ נוֹזֵר שֶׁהוּא אֲבִי הַטּוֹמְאָה דְּאוֹרִייתָא הֵנָּה נִתְבַּאֵר מְדַעְתּוֹ כִּי הַיּוֹתוֹ מוֹנָה נְבִילַת עוֹף מִהוֹר אֲבִי הַטּוֹמְאָה דְּרַבְּנָן אֵינּוּ מִפְּנֵי שִׁיחֵה דִּינּוּ כְּדִין שֶׁאֵר אֲבוֹת הַטּוֹמְאוֹת דְּרַבְּנָן כֵּנֵן ע"ז וּמִשְׁמַשִּׁיָּה וְכִיּוֹצֵא בְּהֵן חַיִּיב כְּרַת אֲבָל הִיא כְּשֶׁאֵר אֲבוֹת דְּאוֹרִייתָא לְעִנְיָן זֶה אֵלֶּא שְׂקִירָאוֹה דְּרַבְּנָן לְפִי שֶׁלֹּא בָּאָה בְּפִי בְּתוֹרָה אֵלֶּא מִהַמְדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְּרִשֶׁת בְּהֵן . מִכֵּל מְקוּם דִּין תּוֹרָה

עוֹד כָּתַב אֲחֵר זֶה אוֹלֵי תִחְשׁוּב שֶׁאֵינִי בּוֹרַח מִלְּמִנְתּוֹן לְהַיּוֹתוֹן בְּלִתִּי אֲמִתִּיּוֹת וְהַיּוֹתוֹ דִּין הַיּוֹצֵא בְּמִדָּה הִיא אֲמִתּוֹ אוֹ בְּלִתִּי אֲמִתּוֹ אֵין זֶה סִבָּה . אֲבָל הַסִּבָּה כִּי כֹּל

³ יד מלאכי כללי הפוסקים כללי הרמב"ם והראב"ד והסמ"ג, סי' ז

דרכו של הרמב"ם הוא שכל דבר הנלמד מג"ש או באחת מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם קרי להו דברי סופרים אף שהוא מדאורייתא והטעם כיון שאינו מפורש בתורה ולולי שקבלו סופרים פירושו לא היינו מבינים אותו כך משום הכי שייך שפיר לקרותו דברי סופרים, כן כתבו ה"ה והכ"מ ריש הלכות אישות וכן מצאתי להרבה מן האחרונים והנה כוונתם מבוארת דאף לדברים הנלמדים בי"ג מדות לפעמים קרי להו דברי סופרים לא שבכל מקום שהוזכר בדברי הרמב"ם ד"ס הוי דבר הנלמד באחת מן המדות ... כתב הש"ך בח"מ סי' ל"ג ס"ק א' שדבריהם נכונים ומוכרחים יע"ש ושכ"כ הבי"טור א"ה סוף סי' מ"ב והדרכי משה ... הר"ב ספר לב שמח על ספר המצות בשורש ב' תמה הפלא ופלא והרבה להקשות על סברת הרשב"ץ ועל הנמשכים אחריו והביא כמה דינים שנדרשו בי"ג מדות ואפ"ה חילק הרמב"ם עצמו ביניהם לדין תורה יע"ש כי העלה ארוכה בענין זה והאחרון הכביד הלא הוא הרב אליהו אלפאנדרי בספר סדר אליהו רבא וזוטא הנזכר לעיל חגר כלי מלחמתו על כל הרבנים הנ"ל בהיותם ופלפולים הרבה מאד ואחר שקלא וטריא העלה בדף ע"ג ג' דדוקא דבר הנלמד מג"ש דחשיבא מפי השמועה דינה דין תורה משא"כ בשאר הדרשות של י"ג מדות שאע"פ שמן המקראות הם נדרשים אין דינם דין תורה רק מדרבנן גמור חשיבי רק דהם אסמכום אקרא יע"ש כי העמיק הרחיב בענין זה ולן בעמקה של הלכה זו ואתה תבחר ולא אני כי אין תלמיד כמוני ראוי להכריע ... ועדיין צריכים אנו למודעי אם כשכותב הרמב"ם ז"ל באיזה דין שהוא מדבריהם אי הוי מדרבנן ממש בכל דוכתא דקאמר הכי או אם לפעמים קאמר הכי מלת מדבריהם גם על דבר שנדרשת באחת מי"ג מדות והנה גם בזה נתחבטו קמאי דקמן ... אציג לפניך בקיצור נמרץ הדעות אשר מצאתי בזה אחר החיפוש וראשון לציון הנה הוא הכ"מ ריש פ"ב מהלכות אבל על מ"ש הרמב"ם ומדבריהם שיתאבל האיש על אשתו כתב ז"ל דלשיטתיה אזיל הרמב"ם שסבר שכל דבר שאינו מפורש בתורה ממש אף על פי שדינו דין תורה מיקרי ד"ס מוכח שפיר מדבריו אלה דאין שום חילוק בין מדבריהם לד"ס ... אמנם ממ"ש הכנה"ג בלשונות הרמב"ם שם בפ"ב מהלכות אבל בשם רדב"ז ח"ב נראה בהדיא שדעתו לחלק בין מדבריהם לד"ס דוק ותשכח וכן יש ללמוד מדברי הכ"מ גופיה פ"י מהלכות נחלות הלכה ח' ע"ש וכן הכריח בפלפול עצום הר"ב סדר אליהו רבא וזוטא הנ"ל בדף ס"ח וס"ט ותפס עיקר דעת הרב תם ו' יחייא ע"ש ויתן מעדנים לנפשך וכן תפס עיקר מוהר"ר חנניה קאזיז בספר קנאת סופרים שלו על מצות הרמב"ם בשרש ב' ...